

Грышчук М.М.,
докт.філал. навук,
прафесар

3 КАГОРТЫ ПАЧЫНАЛЬНІКАЎ

У магутнай плеедзе беларускіх адраджэнцаў пач. XX ст. Ядвігіну Ш. (Антону Лявіцкаму) належыць асобнае месца. Аўтар таленавітых сацыяльнафіласофскіх навіел і эцюдаў, першага беларускага рамана, вядомы эсэіст і публіцыст, ён пакінуў багатую літаратурную спадчыну, якая стала жывым злучэннем паміж двума пакаленнямі беларускіх творцаў канца XIX і пачатку XX ст. Ядвігін Ш. -- пачынальнік і ініцыятар разгортвання масавай культурнаасветніцкай працы сярод студэнцкай моладзі. Неапэнная яго актыўная дзейнасць у рэдкалегіях першых беларускіх газет і часопісаў («Наша доля», «Наша ніва», «Маладая Беларусь», «Саха» і інш.). Вось чаму спадчына пісьменніка, які так непаруўна звязаны з беларускай ідэяй, пісьменніка, які стаў ля самых вытокаў нацыянальнага адраджэння яшчэ ў канцы XIX ст., павінна быць даследавана занова і разгледжана ў кантэксце тагачасных культуралагічных і грамадскіх з'яў і працэсаў.

Па-першае, Ядвігін Ш. -- адзін з пачынальнікаў нацыянальна-вызваленчага руху на Беларусі. Працягваючы ідэі К.Каліноўскага і Ф.Багушэвіча, ён адзін з першых стаў ініцыятарам арганізаванае працы сярод беларускага студэнцтва ў Маскве. Паралельна з В.Іваноўскім у Пецярбурзе ён ствараў гурткі патрыятычна настроенай моладзі і імкнуўся прыдаць гэтаму стыхійнаму руху мэтанакіраваны палітычны характар. Ці ж не сімвалічна, што адзін з першых такіх гурткоў узнік у змрочных мурах Бутыркі, дзе свае пакутлівыя «універсітэты» прайшло не адно пакаленне беларускіх патрыётаў? У сваіх «Успамінах» Ядвігін Ш. адзначае: «Першымі найважнейшымі пастановамі на гэтых нарадах былі: 1) заснаваць тут жа -- у Бутырках -- першы беларускі гурток моладзі ў Маскве; 2) якім бы то ні было спосабам -- легальным ці не легальным -- тварыць беларускае друкаванае слова; 3) падчас летніх вакацыяў ісці ў беларускі народ -- будзіць і папярэць яго нацыянальную свядомасць; 4) знайсці ў Маскве канспіратыўную кватэру, дзе можна было б перыядычна збірацца на нарады аб далейшай сваёй працы» (Ядвігін Ш. Выбраныя творы. -- Мн., 1976. -- С. 288).

Менавіта ў такіх гуртках Масквы, Петраграда, Дарпта і інш. зарадзіліся першыя «сны аб Беларусі», новай, адраджанай, незалежнай.

Другі не менш істотны факт у біяграфіі Ядвігіна Ш. -- сустрэча з маладым паэтам з Вязьнікі Януком Лупэвічам (будучым Я.Кушалам) у Радашковічах. Тут нарэшце былі закончаны даволі працяглыя пошукі пачынаючага паэта, быў канчаткова вызначаны ягоны творчы лёс і напрамак. Разам з доктарам Я.Офэнбергам Ядвігін Ш. пачынае актыўную працу сярод мясцовай моладзі, арганізуе літаратурныя вечары, пастаноўкі, наладжвае плённую працу па збіранню нацыянальных

творчых сіл у Беларусі і далёка за яе межамі (М.Янчук, А.Уласаў і інш.).

Даволі значны ўклад Ядвігіна Ш. у развіццё жанравых форм беларускай літаратуры пач. XX ст. Будучы на складу свайго таленту «кроўным баечнікам» (М.Багдановіч), г.зн. прыроджаным байкашпіам, ён ствараў шэраг сацыяльна-бытавых і філасофскіх твораў, прасякнутых глыбокім гуманізмам, шчырым спачуваннем людскому гору, попукамі новых маральна-этычных і грамадскіх асноў жыцця. У іх цэнтры сумленнасць і шчырасць, захаванне нацыянальнай самабытнасці, вернасць традыцыям, гістарычная памяць народа (паэма «Дзед Завала»).

Асаблівае месца ў беларускай літаратуры пач. XX ст. займае сацыяльна-філасофскі раман Ядвігіна Ш. «Золата» (1920 г.). Лёс маладой вясковай сям'і Васіля Дубінскага і Зосі Стрончык прадвызначаны паруганнем адвечных маральных устояў, гэта па сутнасці «кара за грахі», за адступленне ад гуманістычных традыцый народа. Раман «Золата» каштоўны тым, што рэалістычна адлюстравуе некаторыя актуальныя праблемы вясковага жыцця, у прыватнасці ранняй беларускай эміграцыі. Усё гэта дае падставу станоўча ацаніць творчую спадчыну Ядвігіна Ш., яго выключна плённы ўплыў на многія сферы адраджэнскага руху ў Беларусі.

Пацьяска А.М.,
канд.пед. навук,
дацэнт

3 ГІСТОРЫІ АДУКАЦЫІ НА БЕЛАРУСІ

Першыя школы на тэрыторыі Беларусі з'явіліся яшчэ ў XI стагоддзі. Прыкладам адной з іх з'яўляецца школа, створаная Ефрасінняй Полацкай. Школы і вучылішчы па тыпу заходніх былі ўведзены ў XIV ст. Яны ствараліся пры саборах, касцёлах і іншых рэлігійных установах.

Сваіх выпэйшых навучальных устаноў на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага не было, і, каб атрымаць выпэйшную адукацыю, трэба было ехаць на Захад -- у Польшчу, Італію, Германію і іншыя краіны. Напрыклад, знакаміты наш зямляк Ф.Скарна вучыўся ў Кракаўскім і Падуанскім універсітэтах. У 1545 годзе прускі герцаг Альбрэхт увёў у Кёнігсбергскім універсітэце стыпендыі для 8 студэнтаў Вялікага княства Літоўскага, якія хацелі атрымаць лютэранскае духоўнае званне. З таго часу ў Кёнігсбергскім універсітэце вучылася значная колькасць беларусаў.

У 1569 годзе ў Вільню былі запрошаны езуіты, якія заснавалі тут свой калегіум. У 1570 годзе яны ўрачыста адкрылі гімназію, якую ў 1579 г. кароль Стэфан Баторый перайменаваў у акадэмію. Першым рэктарам акадэміі быў прызначаны выдатны паркоў-